

Mammoetperikelen

T. Koopmans, 'Mammoetperikelen', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1975, pp. 129-131. [Juridisch Stippelwerk

De nieuwe wetgeving op het voortgezet onderwijs, belichaamd in wat destijds de 'mammoetwet' werd genoemd en in een stevige dosis uitvoeringsbesluiten, is langzamerhand zo oud dat haar gevolgen ook buiten de schoolmuren waarneembaar beginnen te worden. De eerste mammoetgeneratie heeft het afgelopen najaar haar intrede gedaan in de universiteiten.

Het beeld dat de mammoet daarbij oproept is – zoals bij zo'n groot dier voor de hand ligt – nogal onoverzichtelijk. Verschillende scholen hebben verschillende interpretaties gegeven aan de wettelijke voorschriften of wat zij daarvoor hielden; de geestdrift om te veranderen was niet overal even groot; de ene leerling is de andere niet; en de eerste generatie zal misschien ook de meeste overgangsproblemen te verwerken hebben gehad. De juridische faculteiten krijgen de consequenties daarvan in volle omvang op hun schouders, daar zij geen bijzondere eisen hebben gesteld aan de inhoud van de gekozen 'vakkenpakketten' van leerlingen die rechten willen studeren – als ik het goed begrepen heb omdat zij het onderling over de te stellen eisen niet eens konden worden.

De onderwijservaringen met de nieuwe eerstejaars juristen laten twee voorlopige conclusies toe met betrekking tot het effect van de mammoet-opleiding. In de eerste plaats zijn deze studenten als regel iets flexibeler, minder 'vastgeroest' dan hun voorgangers: zij leven zich gemakkelijker in in hun onbekende onderwerpen, en dat is een duidelijk voordeel. Daar staat tegenover dat hun inzicht in hoe de maatschappij ongeveer in elkaar zit niet beduidend groter is dan bij eerdere generaties het geval was, terwijl de teruggang in kennis van de historie zich lijkt voort te zetten. In de tweede plaats is de kennis van de moderne talen verbeterd wanneer het gaat om de taal (soms talen) die een plaats in het eindexamenpakket heeft gehad, maar aanzienlijk verslechterd wanneer het om de andere talen gaat. In feite betekent dit dat het gebruik van Engelstalig materiaal iets gemakkelijker is geworden, dat van Duits- en Franstalig materiaal moeilijker zo niet onmogelijk.

Dit laatste levert voor het juridisch onderwijs waarschijnlijk grotere problemen op dan voor dat in de sociologie, de economie of de politieke wetenschap. Onze juridische publikaties geven de laatste jaren weer meer en meer referenties naar Duitstalige literatuur te zien, op vrijwel alle gebieden van het recht; in zoverre komt het teruglopen van de kennis van het Duits voor de juristen op een ongelegen tijdstip. En het Frans houdt zijn belang zowel vanwege de traditionele achtergrond van onze codificatie als vanwege zijn rol in het proces van Europese integratie; en dan zwijg ik nog maar van misschien meer subjectief getinte waarderingen, zoals die van de betekenis van het

proza van Stendhal voor ieder die probeert een duidelijk stuk te schrijven. Er zit echter ook een meer fundamentele kant aan het talenprobleem: zou het verlies van direct contact met de Duits- en Franstalige wereld niet de neiging versterken tot een nieuw soort isolationisme, dat de publieke discussie in Nederland (vooral in de ethico-politieke sfeer) ook nu soms al te zien geeft?

Toegegeven, deze laatste vraag is rijkelijk speculatief. Toch vormt hij onderdeel van een problemencomplex dat voor de verdere toekomst van ons onderwijs van groot gewicht is: wat zijn de gevolgen op langere termijn van de onderwijsveranderingen, -vernieuwingen en-experimenten die wij overal om ons heen zien? Er is destijds, in de aanval op het traditionele onderwijs, wel gesproken van een 'verborgen leerplan' dat, hoewel nergens expliciet verwoord, zou werken in de richting van puur 'intellectualistische' vorming en 'systeemconform' denken. Het verborgen leerplan van de mammoet is nog niet zo duidelijk: er wordt meer aandacht dan vroeger besteed aan karaktervorming en creativiteit, via discussie en individuele werkzaamheid naast zuivere kennisoverdracht, en via meer onderwijs in artistieke vakken zoals muziek; er is soms ook enige nadruk op de sociale dimensie, hoewel het vak 'maatschappijleer' zijn vorm nog niet gevonden schijnt te hebben (in de praktijk is het soms opvallend goed en stimulerend, soms ook van een ergerniswekkend amateurisme, en vaak ergens tussen deze beide uitersten in). Zal het verborgen leerplan de neiging hebben om – naast het isolationisme – mijn andere bête noire te versterken: het irrationalisme? Het verslag dat Tamar deed (in Vrij Nederland van 21 dec. j.l.) van een discussie met een scholier die voor zijn bezwaar tegen haar betoog geen argumenten aanvoerde, maar alleen maar herhaalde 'dat hij er een naar gevoel van binnen van kreeg', is bijna symbolisch voor wat men in dat opzicht zou kunnen vrezen.

De aansluiting tussen het secundaire onderwijs en de studie aan de juridische faculteiten is altijd nogal problematisch geweest, misschien nog meer dan die tussen rechtenstudie en praktijk. Het is op zichzelf, naar mijn gevoel, een vooruitgang dat de aankomende student nu wat meer met maatschappelijke vragen geconfronteerd is geweest, enig idee heeft van wat politiek is, weet dat er onrecht om hem heen te vinden is, en dat hij de wijze waarop de wereld georganiseerd is (of niet georganiseerd is) niet als gegeven aanvaardt. Maar al deze pluspunten baten de aankomende jurist weinig wanneer hij niet tevens een stukje intellectuele discipline heeft meegekregen. Het kan zijn dat aan de universiteiten docerende juristen op dat punt een overdreven schoolmeesterscomplex hebben ontwikkeld; zij zouden in elk geval graag zien dat eerstejaars al hebben leren begrijpen dat tegenover argumenten slechts argumenten behoren te worden gesteld; dat ook voor de zaak die men niet de goede zaak acht argumenten kunnen worden aangevoerd; dat men er goed aan doet te pogen zelfs een verderfelijk standpunt te begrijpen voordat men het definitief veroordeelt; dat men standpunten van vreemde mogendheden, regeringen, politieke partijen, staatscommissies en rechterlijke colleges aan de hand van de originele uitspraken moet beoordelen, en niet aan de hand van caricaturen of krantenknipsels, juist niet wanneer het om standpunten gaat die men zelf niet aanhangt; enz., enz. Om het algemener te zeggen: de ethische aspecten die men thans meer dan vroeger in het onderwijs betreft bij het bekijken van maatschappelijke vragen, dienen niet zòzeer te overwegen dat het bekijken alleen maar leidt

tot het hebben van indrukken over goed en kwaad.

Voor de komende juristengeneraties zijn deze punten van groot belang. Men kan het begrip gelijkheid voor de wet perspectief geven door de ontwikkelingen in de Duitse Bondsrepubliek te bestuderen – maar dan moet men ook bereid en in staat zijn zich in het Duitse recht en de Duitse rechtscultuur onder te dompelen. Men kan de leer van de parlementaire souvereiniteit kritisch benaderen door het vraagstuk van de thuislanden in Zuid-Afrika te analyseren – maar dan moet men bereid en in staat zijn voor het doel van die analyse even af te zien van oordeelvellingen over de apartheidspolitiek. Men kan interessante beschouwingen opzetten over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer in verband met de registratie van persoonsgegevens – maar dan moet men bereid en in staat zijn niet alleen naar de argumenten en standpunten van verzekeraars en banken te luisteren, maar ook naar die van actiegroepen (c.q. omgekeerd). Al dat bereid en in staat zijn is slechts mogelijk wanneer men daar van jongsaf mee vertrouwd is gemaakt. Als het verborgen leerplan van de mammoet daar tegenin blijkt te werken betekent dat uiteindelijk schade aan de rechtsgeleerdheid, niet alleen als wetenschap met eigen vormen van analyse en constructie, maar ook als ambacht, als ‘ars’ met eigen methoden van probleemoplossing.

Wij denken misschien dat wij alles wel weer kunnen veranderen: de mammoet is nauwelijks in zijn baan gebracht of de experimenten met de middenschool zijn gestart. Onderwijs is evenwel niet iets als benzinedistributie, dat men plotseling kan invoeren en daarna weer kan intrekken als het niet werkt. Daarvoor berust het teveel op bepaalde manieren om met mensen en met problemen om te gaan, op houdingen die tradities hebben of bezig zijn te krijgen, en die men niet bij decreet kan afschaffen of wijzigen. Maar het is misschien nog niet te laat om het pleit te voeren voor het bijstellen van ontwikkelingen in die houdingen. Als het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs echt het wetenschappelijk onderwijs wil voorbereiden, kan het lerarencorps niet onverschillig staan tegenover de vraag hoe breed de kloof tussen beide zal zijn.

T.K.